

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369547365>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

LOG Id: LOG_0163

LOG Titel: Caput Trigesimum Secundum. Globba acris. Pannas. - Twee en Dertigste Hoofdstuk. De scherpe Globba

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Cardamomum adcedentis, hæc autem massa luteum medium pistillum ambit. Fructus hi eduntur ad claram formandam vocem, quum per totam cantare noctem oportet.

N. B. Hujus plantæ Figura supra Tab. 59. fig. 2. reperitur delineata.

CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM.

Globba acris. Pannas.

Quarta Globbæ species hic exotica est, unde ejus descriptionem ex aliorum relatu proponam, ex qua tamen patet, maxime convenire cum *rubra Globba durioen*. Planta ipsa quoad caules ac folia cum ista *Globba durioene* convenit, ac fructus in simili crescunt brevi Hypophyto, paulo majores quam in *Globba durioene*, non rubri, sed pallide albi, seu flavescetes, cæterum trigoni quoque, & curtis spinulis obfessi. Interna ipsorum medulla acrem & fervidum gerit saporem fere instar Zingiberis, qui etiam percipitur in fructus pelliculis, & caulis parte interna, unde nulla hujus plantæ pars cruda edi potest, sed condimento inservit, reliquum commune est cum ista *Globba*.

Nomen. Latine *Globba acris*, ab acri ejus sapore, in Macassaræ & Malaice *Pannas*, forte eandem ob rationem, denotat enim acre.

Locus. In Amboina ignota est hæc planta, sed copiose crescit in Celebe post Macassaræ in vicinis montibus, unde rustici eam in urbem deferunt, & vendunt. In Boetona etiam occurrit, ubi binæ ejus sunt species, una *Romba*, altera *Coutupi* dicta, quæ ambæ cum radicibus transplantari possunt, contra in utrisque istis regionibus vera non reperitur *Globba*.

Ufus. Baccæ totæ in frusta scinduntur, & aceto condiuntur, quod gratum est *Atsjar*. Simili quoque modo conditur interna caulium pars, ex qua folia excrescunt, quæque etiam acris est.

CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM.

Globba silvestris. Globba utan.

Præter quatuor dictas usuales species, quædam silvestres etiam reperiuntur *Globbæ* species, parvi licet usus, has tamen hic commemorare volui, potissimum ob elegantem ipsarum formam, ac dividuntur in majorem & minorem.

Primo. *Globba silvestris* major est planta, quæ proprie *Globba utan*, ac vulgo *Lancquas lacki lacki* dicitur, h. e. *Galanga mas*. Estque maxima & altissima omnium *Lancquarum*, & *Globbarum* specierum, mixtam gerens formam *Folii mensarii*, *Galangæ*, & *Globbæ*.

Ejus radix major & crassior est quam in ulla *Galanga*, transversaliter per terram repens, sed potissimum componitur ex magnis tuberibus, quæ inferius curtis & crassis segmentis sibi adhærent, interne succosiora, minus fibrosa, ac molliora quam in *Galanga*, ac fatua, nec ullo modo aromatica, ex iis multæ dependent crassæ fibrillæ, minimum digitum crassæ, profunde in terram penetrantes, multis minoribus obductæ fibrillis. Magnum in terra format stolonem, & ubique tot emittit crassos caules, ut ingentem & densum quasi formet fruticem. Majores caules ac stiones inferius Cepaceum gerant bulbum, pugni magnitudine, qui transversali incumbit radici, atque ex eo siccum excrescit folium instar vaginæ, uti in teneris arundinibus, caules ad unam partem involvens.

Caudex ipse rectissimus est & firmus, a quatuordecim ad octodecim pedes altus, viridis, inferius binos pollices, seu infantis brachium crassus, ex rotundo planus, binis obtusis dorsis auctus, a radice sex pedes nudus, dein folia progerminant alternata, ex istis dorsis ortum ducentia, & inclinantia.

Hæc

nen staan rondom een geel middelpilaartje. Zy werden gegeten om een beldere stem te maken, als ze gebeele nagten moeten zingen.

N. B. De Figuur van deze plant wert boven op de 59. Plaat fig. 2. afgetekent gevonden.

TWEË EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

De scherpe Globba.

Het vierde geslacht van *Globba* is hier te Lande vreemd, dierhalven ik zyne beschrijving maar uit het verbaal van anderen zetten moet, waar uit blykt, dat ze meest met de roode *Globba durioen* over een komt. Het gewas van steelen en bladeren is de voornoemde *Globba durioen* gelyk, en de vruchten wassen ook aan diergelyk kort Hypophyton, wat grooter dan de voornoemde *Globba durioen*, niet rood, maar bleek-wit, of geelagtig, anderzints mede drieboekig, en met korte stekeltjes bezet. Het binnenste pit heeft een scherpen en beten smaak, bykans als Gember, den welken men ook gevoelt in de schalen van de vrugt, en het herte van de steelen, daarom men niets daar van raauw eeten kan, maar werd tot het inleggen gebruikt, de rest heeft het met de voornoemde *Globba* gemeen.

Naam. In 't Latyn *Globba acris*; van zyn scherpe smaak, op Macassar en Maleits *Pannas*; misschien om de zelve reden, want het beduit beet.

Plaats. In Amboina is het onbekent, maar veel wast het op Celebes agter Macassar in 't naaste gebergte, van waar het de Boeren in de stad te koop brengen. Men vindt het ook op Boeton, alwaar ze twee soorten hebben, de eene *Romba*, en de andere *Coutupi* genaamt, die zig beide met de wortelen verplanten laten, daar en tegen op beide die landen heeft men de regte *Globba* niet.

Gebruik. De beziën met schel en al frydt men klein, en legt ze in azyn, 't welk een aangename *Atsjar* geeft. Op gelyke wyze werd ook ingelegt het pit uit de groote steelen, daar de bladeren aan staan, 't welk mede scherp van smaak is.

DRIË EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

De wilde Globba.

Behalven de vier voornoemde gebruikelijke geslachten heeft men nog eenige wilde soorten van *Globba*, die wel klein van gebruik zyn, evenwel heb ik ze alhier willen aanroeren, meest om haar fraaie gedaante wille, men verdeelt ze in groote en kleine.

I. *Globba silvestris* major, is de plante, dewelkemen eigentlyk *Globba utan*, in 't gemeen *Lancquas lacki lacki* noemt, dat is *Galanga mas*, de grootste en hoogste onder alle *Lancquas* en *Globbas*-geslagte, dragende een gemengde fatsoen van *Folium mensarium*, *Galanga*, en *Globba*.

De wortel is grover, en dikker dan aan eenige *Galanga*, dwers in de aarde kruipende, dog zy bestaat meest uit groote bollen, dewelke beneden met korte en dikke halzen aan malkander hangen. Binnen sappiger, min dradig, en weeker dan aan de *Galanga*, slap, zonder eenige speceryagtigheid, daar aan hangen veele grove vazelingen, wel een pink dik, diep in de aarde gaande, en met veel mindere vazelingen behangen. Zy maakt een groote stoel in de aarde, en schiet overal zoo veele dikke steelen uit, dat het een grooten en digten struik maakt. De hoofdsteelelen of stammen hebben beneden een ajuinagtigen bol, zoo groot als een vuist, dewelke op de dwerswortel rust, en uit dezelve een droog blad als een schede, gelyk de jonge Bamboesen hebben, den stam aan eene zyde bekleedende.

Den stam zelfs is zeer regt en styf, van veertien tot agttien voeten hoog, gras-groen, beneden twee duimen of een kinds arm dik, uit den ronden wat plat, met twee stompe ruggen, van de wortel wel zes voeten bloot. Daar na beginnen de bladeren verwisselt boven malkander, uit de voornoemde ruggen ontspringende, en na malkander gekeert.

Deze